L'alta muntanya

L'arquitectura i l'urbanisme dels pobles de muntanya i el seu paper en la construcció del paisatge tenen a veure amb les condicions naturals del territori, amb les formes de producció i amb l'organització econòmica, social i política. La casa, el poble i la vall eren les unitats bàsiques d'aquesta organització.

La producció i l'arquitectura d'alta muntanya

L'economia dels pobles d'alta muntanya estava basada en l'agricultura, l'aprofitament del bosc i, sobretot, la ramaderia. L'explotació dels recursos s'organitzava al voltant de la casa i del poble. Les cases eren les propietàries dels camps de conreu i els prats de dalt, i els treballaven. L'aigua, les pastures d'alta muntanya i els boscos solien ser de propietat comunal i el seu aprofitament s'organitzava de manera col·lectiva. Aquesta dualitat també es reflecteix en l'arquitectura i l'urbanisme, ja que ben sovint els pobles estan formats per un conjunt de cases aïllades les unes de les altres. L'organització comunal també impulsava construccions com ara sèquies, abeuradors, cledes, cabanes de pastors, molins, serradores, porxades i altres espais de reunió dels veïns.

La casa ramadera està formada per un conjunt d'edificis —habitatge, bordes, paller i altres construccions auxiliars— que es distribueixen al voltant d'un pati, o d'una era. Tot i estar integrades dins del poble, en el cas de les famílies més benestants, la casa ramadera configura una unitat formalment separada de la resta per una tanca, amb un portal d'entrada que dóna accés al pati.

Casa vella de Cal Maurell, Prullans (Baixa Cerdanya), 2002.
Foto: Pierre Campmajó.
Fons: Museu Cerdà/IPEC-Departament de Cultura.

Entrada de Cal Ponset, Bellver de Cerdanya, 2002.
Foto: Pierre Campmajó.
Fons: Museu Cerdà/IPEC-Departament de Cultura.

Formes d'auviatges a la Vall d'Aran, 1997.
Dibuix: Xavier Roigé, Ferran Estrada i Oriol Beltran.

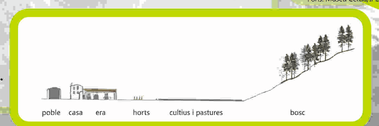

Relació entre la casa i el paisatge, Cal Rei, Bellver de Cerdanya, ca. 2003.
Dibuix: Biel Noguera i Bàrbara Garcia. Fons: IPEC-Departament de Cultura.
Còpia cedida pel Museu Cerdà de Puigcerdà

El poblament concentrat de l'alta muntanya

Històricament, el poblament d'alta muntanya s'ha caracteritzat per un patró concentrat. Així, l'agrupació de cases que formen petits nuclis, sovint molt propers els uns als altres, constitueix la unitat mínima dels assentaments. Aquest tipus de poblament apropa les persones als recursos que es troben dispersos pel territori i a diverses altituds (camps, pastures i boscos), i alhora permet que el poble funcioni com a unitat d'organització socioeconòmica i política.

Els pobles estan situats a una distància que els fa visibles entre si, a prop dels camps del fons de les valls o dels plans a mitjana muntanya. Les cases s'hi agrupen formant carrers que segueixen el relleu, els rius i els camins.

Vista general d'Espiavell (Ripollès), 1929-1939.
Foto: Valentí Fargnoli. Fons: © Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.

Vista panoràmica de Gausac i Casau (Vall d'Aran), primer terç del s. XX.
Foto: Manuel Solé. Fons: Archiu General d'Aran.

Carrer de Vilamur, Soriguera (Pallars Sobirà), ca. 1890.
Foto: Frederic Bordas. Fons: © Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.

Les bordes situades fora dels pobles, al costat dels prats de dall i dels camps més allunyats, servien per emmagatzemar l'herba i tancar el bestiar durant la tardor i la primavera. En alguns casos eren ocupades mentre duraven les feines de l'estiu, constituint petits assentaments temporals.

Cabana al Portillò, Bossost (Vall d'Aran), primera meitat del s. XX.
Foto: Manuel Solé. Fons: Arxiu Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida.

Borda del Bosch, Soriguera (Pallars Sobirà), 2010.
Foto: Cristina Simó. Fons: Arxiu Fotogràfic de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu.

Una borda al Plan des Artiguetes (Vall d'Aran), 1907.
Foto: Juli Soler. Fons: © Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.

La fusta com a material per a la construcció

La fusta és un material constructiu molt important en l'arquitectura de l'alta muntanya. S'usa amb finalitats diferents: com a element estructural per construir l'embigat de terres, cobertes i galeries; en forma de taules per cobrir teulades i terres i aixecar envans; i com a material per elaborar portes i finestres. La facilitat amb què es pot treballar fa que, de vegades, sigui tractada com un element decoratiu.

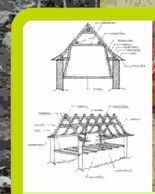

Estructura de l'embigat de les bordes araneses, 1997.
Dibuix: Xavier Roigé, Ferran Estrada i Oriol Beltran.

Paller de Cal Ponset, Bellver de Cerdanya, 2002.
Foto: Pierre Campmajó.
Fons: Museu Cerdà/IPEC-Departament de Cultura.

Porta d'entrada d'una casa a Bossost (Vall d'Aran), 1992.
Foto i fons: Ferran Estrada.

Moli d'aigua i serradora de la Borda de Dalt, vist des del camí del castell, Viella, 1892.
Foto: Lluís Maria Vidal.
Fons: © Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.

lloses de pissarra

Vista de Bausen (Vall d'Aran), 1907.
Foto: Juli Soler. Fons: © Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.